

«Barndommen min har aldri forlatt meg» En undersøkelse av trosfortellinger og unges deltagelse i interreligiøs dialog

Mette Bøe Lyngstad og Yvonne Margaretha Wang

Høgskulen på Vestlandet

Abstract: This study explores the impact of interreligious dialogue on identity, belonging and faith among young adults who are active in an interreligious dialogue group where they use storytelling as a method to reflect on their faith as young adults in light of their childhood background, teenage experience and present understandings of themselves. It is a qualitative research study, conducted through interviews with three young adults between 18 and 30 years of age, and through analysis of video tapes. The theoretical framework is narrative theory and sociology of religion. The results show that the group constructs new ways of belonging through dialogue and personal storytelling. It shows how lived religion expands and develops through interreligious dialogue. The young adults develop a new form of identity and belonging through different life experiences and through reflection upon their faith in the encounters with each other. Thus, the study offers new understandings of the dynamics of the individual's religion and interreligious dialogue. The study concludes by drawing attention to the impact of early socialization in relation to religious belief and how critical moments in life shape new interpretations of religion and faith.

Keywords: storytelling, lived religion, interreligious dialogue, identity, belonging

Sitering av denne artikkelen: Lyngstad, M. B. & Wang, Y. M. (2020). «Barndommen min har aldri forlatt meg» En undersøkelse av trosfortellinger og unges deltagelse i interreligiøs dialog. I J. V. Hugaas & Å. H. Kallestad (Red.), *Oppvekst og livstolkning: Flerfaglige blikk på barns og unges eksistens, fellesskap og fortellinger* (Kap. 9, s. 207–232). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.107.ch9>

Lisens: CC BY-NC-ND 4.0.

Introduksjon

Kulturdepartementet har bevilget mange millioner kroner til arbeid med å fremme dialog mellom ulike trossamfunn. Det har blant annet resultert i religionsdialogmøter, dialogmiddager, mangfoldsuker med vekt på religionsdialog og ansettelse av religionsdialogprester. Men hvor er de unges stemmer i religionsdialogen? Hvordan vil unge som møter hverandre i religionsdialog påvirke hverandres livstolkning? Og i hvor stor grad er oppveksten deres sentral i trosfortellingene deres?

Artikkelforfatterne har gjennom sitt arbeid med interreligiøs dialog erfart at unge voksnes kjennskap til og bevissthet rundt egne og andres trosfortellinger har vært med på å løfte frem religionsdialog mellom dem. I dette arbeidet ble det fremmet et «uenighetsfelleskap» som ifølge Lars Iversen er «en gruppe mennesker med ulike meninger, som er i en felles prosess for løse et problem eller en utfordring» (Iversen, 2014, s. 12). Deres første felles utfordring var at de sammen skulle skape en forestilling for skoleelever og studenter der deres trosfortellinger skulle bli presentert. Etter forestillingene skulle de gå i dialog med publikum. Disse trosfortellingene og fortellernes egne refleksjoner rundt interreligiøs dialog, som vi samlet inn via intervjuer, er datamateriale som analyseres i vår forskning.

Vår forskning i lys av tidligere forskning

Det er gjort en del interessant forskning på ungdom og religion i norsk sammenheng. Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning (KIFO) står bak en rekke forskningsartikler og rapporter tilknyttet religion og ungdom i Norge (Botvar & Gresaker, 2015, s. 4; Botvar & Mortensen, 2017, s. 2; Rafoss, 2017, s. 3; Rafoss & Bangstad, 2018, s. 3). I antologien *Religion og ungdom* bidrar norske forskere med empiriske undersøkelser som utforsker og forklarer unge menneskers religiøse orientering (Høeg, 2017). Høeg viser hvordan mange unge i Norge tar det for gitt at de selv kan definere sin egen individuelle tro og sine ideer om hva som skjer etter døden (Høeg, 2017, s. 15). Høegs forskning samsvarer med det Nancy Ammerman kaller «levd religion». Ammerman sier: «What people name as definitional to their religious identity is

rarely doctrine or even spiritual experience. What they name is a way of living» (Ammerman, 2013, s. 214).

I vår forskning løfter vi frem individuelle trosfortellinger. Det er tidligere gjort noen studier av unge og religionsdialog (Wang, 2019, s. 183–185), men lite forskning på hva som skjer med unges forståelse og forhandling om religiøsitet gjennom deltagelse i organisert religionsdialog. I denne artikkelen løfter vi frem stemmene til tre unge gjennom en analyse av deres trosfortellinger og en analyse av det innsamlede intervjumaterialet fra dem i etterkant av formidlingen av trosfortellingene. Målet er å få en dypere forståelse for unges livstolkning gjennom religionsdialog. Våre to forskningsspørsmål er: *På hvilken måte vektlegger de troende tid, sted, figur og tema fra oppveksten i sine trosfortellinger? Hvordan opplever de at religionsdialogene har påvirket deres livstolkning?*

Vi starter med å gi leseren noe bakgrunnsinformasjon om undersøkelsen, før vi presenterer metoden og den teoretiske tilnærmingen til materialet. Deretter analyseres datamaterialet fra trosfortellingene og intervjuene, før vi så avslutter artikkelen med drøfting og refleksjon.

Bakgrunn

De tre unges trosfortellinger ble fremført første gang for publikum i november 2017:

Det er etter skoletid, men likevel folksomt i aulaen på den videregående skolen, for religionslærerne har samlet flokken til en dialogkveld. Elevene skal se den helt ferske forestillingen «Under samme paraply». De skal lytte til ulike trosfortellinger for så å stille fortellerne spørsmål i etterkant.

Før forestillingen begynner, dempes lyset, og det oppstår et øyeblikks stillhet ... (Lyngstad, 2017. Notater etter forestilling).

En etter en kommer fortellerne inn på scenen, enten syngende på tradisjonstoff knyttet til sin religion, eller med en artefakt som de selv forbinder med sin egen tro. Det er en bibel, et kompass, en åttearmet hanukka-stake, et fruktfat og et bønneteppe. Det er to muslimer, en kristen, en hindu og en som kaller seg jøde-buddhist. De er alle ferske fortellere, de er nervøse og spente.

Trosfortellingene ble utviklet i en religionsdialoggruppe på Vestlandet, der unge mennesker fra ulike tros- og livssynssamfunn møttes for å fortelle om sin tro og delta i interreligiøs dialog. Det er Kirkelig dialogsenter og Bergen moské som står bak gruppen. Gjennom muntlige fortellerverksteder utviklet deltagerne sin egen trosfortelling og utforsket hverandres fortellinger. Etter den første forestillingen har de vist den på ulike videregående skoler, på høyskoler, på konferanser, i kirker, på seminar og lignende. I etterkant av forestillingene har fortellerne åpnet opp for dialog med publikum.

Vi artikkelforfatterne hadde flere roller i prosjektet ut over å forske. Wang ledet dialoggruppen, mens Lyngstad hadde regi på forestillingen. Det å ha mange roller i denne settingen løfter frem flere etiske dilemmaer. For forståelsen til oss forskere er med på å prege våre valg. Vi står begge i en kvalitativ forskertradisjon og er opptatt av religionsdialog på tvers av våre ulike fagfelt innen religionsvitenskap og drama, teater og fortelling. Vi tolker med utgangspunkt i vår kulturelle forståelse (Gadamer, 2010, s. 533). Begge forskerne har norsk bakgrunn og har vært aktive i kirkelige miljøer. I narrativ forskning er forskerens viktigste rolle å lytte til informantenes fortellinger. Fortellingene tar utgangspunkt i levd liv, og informantene er eksperter på sitt eget liv. Vi ser det likevel som avgjørende å være bevisst på våre egne roller, og på hvilken innvirkning vi i dobbeltrollen som både initiativtakere/regissør og forskere kan ha på forståelsen av fortellingenes form og innhold.

Metode

Analyse av trosfortellinger

I vår narrative analyse av de tre trosfortellingene skal vi se nærmere på deltagerens tilknytning til tid, sted, figur og tema (Horsdal, 2017, s. 153, 156). Vi er opptatt av å finne likheter og forskjeller i de ulike fortellingene, og av å forstå hvilken innvirkning barndommen ser ut til å ha hatt på fortellernes tro i dag.

To av trosfortellingene fikk vi tilsendt på e-post fra fortellerne, mens den tredje fortellingen ble transkribert fra videoopptaket av informantens første fortellerforestilling. Bakgrunnen for utvalget var et

ønske om å ha både trosfortellinger fra ulike trossamfunn og fortellinger fra både kvinner og menn. De resterende i gruppen var enten fra samme trossamfunn som de utvalgte, eller de var ikke interessert i at deres fortellinger ble analysert i forskningsøyemed.

Narrativ analyse er en metode for teoretisk analyse og tolkning av innsamlede data. I tillegg til å se på hvordan fortellingene er bygget opp, og på hva de handler om, må vi se på samhandlingskonteksten som de skapes i (Blix, 2017a, s. 111). Som del av vår narrative analyse foretok vi en tematisk analyse av innholdet i fortellingene og vekslet mellom deduktiv og induktiv tilnærming (Sørly, 2017, s. 100). Det innebar at vi varierte mellom våre forhåndsvalgte tema som barndom, ungdomstid og nåtid og nye temaer som fremkom i vårt datamateriale. I den narrative analysen ble det også fremhevet figurer, steder og temaer som var sentrale i fortellingene (Clandinin, 2013, s. 39; Horsdal, 2017, s. 153), og konfliktfylte temaer som skapte vendepunkt i deres fortellinger. Temaer som ble skapt av råmateriale, og som gikk igjen hos flere, var ensomhet og fellesskap. I narrativ forskning er ikke forskeren en objektiv observatør, tvert imot er han eller hun en som går i relasjon med den eller dem det forskes på. Det innebærer at forskeren her er medvandrer og dialogpartner for de unge når de utvikler sine trosfortellinger. På denne måten vil prosessen kunne være lærerik og gi rom for endring for alle involverte parter (Blix, 2017a, s. 120). I vårt tilfelle innebar det at vi var medvandrere i deres skapende prosesser av sine trosfortellinger, og vi var aktive dialogpartnere der de måtte ønske det.

Analyse av datamaterialet fra intervjuer med trosfortellerne

Vi har valgt å bruke intervju som metode for å samle inn datamateriale tilknyttet den andre delen av vår problemstilling: Hvordan opplever trosfortellerne at religionsdialogen påvirker deres livstolkning? Vi gjorde et semistrukturert intervju med alle de tre informantene for å samle inn kvalitative data. Det ble gjort lydopptak av intervjuene, og disse ble transkribert før lydopptakene ble slettet. Artikkelforfatterne foretok intervjuene, og informantene fikk før samtalene utdelt en intervjuguide

(Mishler, 1986, s. 66–75). I denne artikkelen¹ har vi valgt å konsentrere oss om to av spørsmålene:

- 1) Hvordan opplevde du prosessen med å utvikle din egen personlige trosfortelling?
- 2) På hvilken måte endret det å lytte til andres personlige fortellinger din forståelse av egen og andres tro?

Gjennom intervjuene foretok vi en samtale rundt disse åpne spørsmålene, og om hvilken funksjon eller innvirkning interreligiøs dialog har hatt for de intervjuedes religiøse tro – tatt i betraktning at fortellingene ble utviklet i dialog med de andre fortellerne. I intervjuene var vi interessert i å forstå hvordan fortellerne opplevde det å delta i en spesiell type religionsdialog, som Jeannine Hill Fletcher kaller «storytelling model» (Fletcher, 2013, s. 177–181). Ifølge Fletcher er dette den mest utbredte formen for dialog blant kvinner fra ulike tros- og livssynssamfunn. Denne modellen kjennetegnes ved sitt fravær av makt og fremstår som en symmetrisk dialog (Fletcher, 2013, s. 177). Vi hadde individuelle intervjuer med alle de tre informantene.

Det er to metodiske utfordringer knyttet til intervjuer om deltagerens livssituasjon og tolkning av deres trosfortellinger. Disse to er introspeksjon og dobbelthermeneutikk – at man tolker noen som allerede har tolket seg selv, samtidig som man har sin egen tolkning med seg i møtet med den andre tolkende (Gilje & Grimen, 1993, s. 146). De tre trosfortellingene vi analyserer, er allerede fortolket av fortellerne. «Da alle fortellinger er symbolske representasjoner, har alle fortellinger derfor en poetisk og æstetisk dimensjon, uanset hvor tørre og faktuelle de måtte tilstræbe at være» (Horsdal, 2017, s. 28). Ved å analysere deres fortellinger vil man få et innblikk i deres utvalg av livshendelser. Vi ønsket gjennom intervjuene å forstå fortellernes egne opplevelser av denne prosessen, og hvordan de

---

1 Deler av datamaterialet fra samme intervju er også brukt i en annen publikasjon: Wang, Y. M. (2019). Møte mellom elever i videregående skole og en interreligiøs dialoggruppe: Holdningsendringer og dialog i RE. I B. Afset & A. Redse (Red.), *Religion og etikk i skole og barnehage* (s. 177–205). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.82.ch7> (Lisens: CC-BY 4.0).

har opplevd å fortolke sine trosfortellinger gjennom dialog med de andre fortellerne. På den måten fikk vi ulike tilnærminger til trosfortellinger.

Teori og sentrale begreper

Dialog og relasjoner

I vår undersøkelse av hvordan religionsdialogen påvirker fortellernes livstolkning, er det naturlig å trekke frem tenkningen til Martin Buber og Hans-Georg Gadamer. Vi er interessert i hvordan deltagerne opplever den interreligiøse dialogen, og dermed blir dialog et sentralt begrep. For Buber er forståelsen av dialogens betydning knyttet til det han selv kalte sin filosofiske antropologi (Buber, 1947, s. 123). Buber var opptatt av det sentrale filosofiske spørsmålet «hva er et menneske?». I en kritisk gjennomgang av filosofihistorien og ulike filosofiske tilnærminger til menneskets tilværelse gir han under en forelesningsserie ved Det hebraiske universitetet i Jerusalem i 1938 uttrykk for sitt syn:

This course shows, in the unfolding of the question about the essence of man, that it is by beginning neither with the individual nor with the collectivity, but only with the reality of the mutual relation between man and man, that this essence can be grasped. (Buber, 1947, s. vii)

For Buber er det relasjonene mellom mennesker som avdekker hva et menneske egentlig er. Han var spesielt opptatt av vekslingen i forholdet mellom «jeg-du» og «jeg-det». Buber mente at når vi forholder oss til andre som et *det*, skaper vi en distanse mellom oss selv og dem vi relaterer oss til. Denne distansen er viktig i perioder, men det er når vi ser den andre som et subjekt – eller som et *du* – at vi virkelig utvikler oss som mennesker i den direkte relasjonen til andre. Når en person møter den andre som et *du*, oppstår en relasjon, en felles opplevelse av møtet og en forståelse av den andre:

It (inclusion) is the extension of one's own concreteness, the fulfilment of the actual situation of life, the complete presence of the reality in which one participates. Its elements are, first, a relation, of no matter what kind, between two persons, second, an event experienced by them in common, in which at least one of them actively participates, and, third, the fact that this one person,

without forfeiting anything of the felt reality of his activity, at the same time lives through the common event from the standpoint of the other. A relation between persons that is characterized in more or less degree by the element of inclusion may be termed a dialogical relation. (Buber, 1947, s. 97)

Buber er opptatt av et møte mellom personer i en dialog, der deltagerne åpent lytter til hverandre. Buber mener dette fører til en ny forståelse og skaper en inkluderende dialogisk relasjon mellom deltagerne. Dette ser vi som sentralt i vårt forskningsarbeid med unge voksne som møter hverandre gjennom religionsdialog, og vi vil komme nærmere inn på det under vår analyse av intervjuene.

For å forstå hva som skjer, og hvordan fortellerne opplever dialogen, er også den forståelsen de mener å tilegne seg, relevant. Gadamer er sentral innenfor den hermeneutiske filosofien. Et sentralt begrep hos Gadamer er forståelseshorisonter, som handler om å ta utgangspunkt i følgende:

[A]t en hermeneutisk situasjon er bestemt gjennom de fordommer vi bringer med oss. I denne forstand utgjør fordommer en nåtidshorizont. ... Nåtidshorizonten er i virkeligheten stadig i ferd med å dannes, for så vidt som vi hele tiden må sette våre fordommer på prøve. Denne utprøvingen innbefatter ikke minst møtet med fortiden og forståelsen av den overlevering vi kommer fra. Nåtidshorisonter dannes altså slett ikke uavhengig av fortiden ... Forståelse er tvert imot alltid en prosess hvor slike angivelige selvstendige horisonter smelter sammen. (Gadamer, 2010, s. 344–345)

Gadamer er interessert i hvordan vi oppnår og utvikler forståelse, både i møte med historiske tekster og i møte med personlige samtalepartnere (Gadamer, 2010, s. 419). Møter mellom mennesker kan ifølge Gadamer (2010, s. 345) føre til at begge forståelseshorisonter kan gli over i hverandre, noe som igjen kan innebære at begge parter kommer til å forstå noe de ikke var klar over fra før. Gadamer skriver:

I den vellykkede samtalen blir tvert imot begge underlagt sakens sannheter, som knytter dem sammen i et nytt fellesskap. Den gjensidige forståelsen som finner sted i samtalen, dreier seg ikke om å spille ut og tvinge gjennom sitt eget standpunkt, men om en forvandling i retning det som er felles. Her forblir man ikke lenger det man var. (Gadamer, 2010, s. 420)

Vi vil undersøke om det skjer en endring eller forvandling i retning av det som er felles i møtet mellom ungdommen i vårt materiale, eller om uenigheten og forskjellene tydeliggjøres (jf. Iversen, 2014, s. 12). Dette vil vi analysere for å forstå mer om hvordan fortellerne opplever at religionsdialogen påvirker deres livstolkning.

Livshistorier og kulturell identitet

Vi tilnærmer oss trosfortellingene fra et narrativt teoretisk perspektiv og innenfor en religionsosialogisk kontekst. Den teoretiske tilnærmingen til analysen knyttes til narrativ teori og utvikling av livsfortelling i lys av Marianne Horsdal (1999, 2017) og Jean Clandinin (2013). Horsdal fremhever at «Gennem fortællinger kan vi sammenknytte fortid, nutid og fremtid og skabe mening og sammenheng i tidsmessige forløb af hændelser og handlinger (Horsdal, 2017, s. 25). I vår narrative analyse av fortellingene ser vi som tidligere nevnt nærmere på de enkeltes tilknytning til tid, sted, figur og tema (Horsdal, 2017, s. 153; Clandinin, 2013, s. 39). I tillegg vil vi undersøke hvilke mennesker som har hatt innvirkning på deres trosfortellinger og livstolkninger.

Siden vår undersøkelse knytter seg til den fortolkningen som skjer i møte med andres fortellinger, vil vi bruke begrepet «speilnevroner». Begrepet er hentet fra Horsdals teori der hun integrerer det fra den sosiale nevrovitenskapen. Hun bruker begrepet for å forstå hvordan det å lytte til andres fortellinger aktiverer forbindelser i hjernen som ledsages av følelser fra vårt eget repertoar av opplevelser: «Det vil sige, at vi identifiserer os med den andens fortælling, som om vi gik den samme vej og udførte og oplevede de samme handlinger som fortælleren» (Horsdal, 2017, s. 204–205). Dette kan gjerne resultere i at vi selv henter frem flere minner fra våre liv (Lyngstad, 2017). Dahlsveen fremhever at i arbeid med fortelling kan estetikken være med på å løfte frem minner når man gir fortellingene en kunstnerisk form (Dahlsveen, 2014, s. 50). Ifølge Horsdal vil man gjennom fortellinger forstå sammenhengene bedre. «Vi søger hele tiden gennem fortællinger at finde den bedste mulige forståelse af det der sker af nyt og uventet i vores liv i forhold til vores tidligere oplevelser og erfaringer» (Horsdal, 1999, s. 11).

Vi knytter religionsforståelse til det som innenfor religionssosiologien kalles «lived religion» (Ammerman, 2013, s. 114) og individuell religiøsitet (McGuire, 2008, s. 95). Utvelgelsen og meningsanalysen i arbeidet med fortellingen er individuell. Og gjennom fortellingene skaper de sin narrative identitet (Horsdal, 2017, s. 106). Ved å studere deres narrative konstruksjon får vi innblikk i hvordan de velger å fremstille seg selv. Fortellingene kan være både fiktive fakta og flertydige. Det er derfor avgjørende at man i størst mulig grad forstår den andre på vedkommendes premisser, samtidig som man må være bevisst selvet i egen forståelse og tolkning. «Denne dialogiske dobbelthet må vi have med som en første premis, når vi giver os i kast med at analysere livshistorier» (Horsdal, 1999, s. 113). Det innebærer at vi tolker livshistorier som mening. «Livshistorier er fortællinger om mennesker og om disse menneskers forhold til deres individuelle fortid» (Horsdal, 1999, s. 111). Livsfortellingene er dermed med på å gi det konkrete livet mening. Men samtidig skapes mening i møte med andre i fortellerverkstedet – gjennom dialog (Lyngstad, 2017). Derfor er vi opptatt av at menneskets narrative identitet ikke er noe uforanderlig som det enkelte mennesket har, men «noe som kontinuerlig skapes, endres og vedlikeholdes gjennom fortellinger i sosial samhandling, altså *mellom folk*» (Blix, 2017b, s. 65).

Gjennom samtale og dialog mellom personer med ulik trosoppfatning og kulturell bakgrunn kommer også uenigheten frem. Ifølge Iversen er det viktig «å se trossamfunn som uenighetsfellesskap» (Iversen, 2017, s. 101), som igjen skaper forståelse for det individuelle mangfoldet, både blant medlemmer innen et trossamfunn og mellom medlemmer fra ulike trossamfunn.

Under deltagerens utvikling av trosfortellinger fikk de utfolde seg i et dialogisk rom. Forutsetningene for et dialogisk rom er at lederen legger til rette for trygge rammer som åpner for dialog, men også at deltagerne og forskerne er med på å opprettholde dette rommet. Hellesnes fremhever menneskets avhengighet av hverandre: «Aleine ville eg ikkje eksistere på ein forståande måte» (Hellesnes, 1992, s. 90). Fordi man i møte med andre mennesker blir mer bevisst egne tanker og meninger, oppstår det et avhengighetsforhold mellom jeget og den andre. Gjennom å dele fortellinger kan mennesker ofte speile sine egne tanker i hverandres fortellinger (Lyngstad, 2017; Dahlsveen, 2014).

Det dialogiske rommet innbefatter et sosialt rom. Alle mennesker har en posisjon innenfor det sosiale rommet, og denne posisjonen er med på å prege vår persepsjon av verden. Ut fra de ulike posisjonene vil man derfor se verden forskjellig. Når man skifter miljø, blir man spesielt minnet om forskjellene. I vår forskning er det derfor avgjørende at vi følger deltagerne over lengre tid for å bli bedre kjent med deres sosiale posisjon i rommet, og for å forstå hvordan dette er med på å påvirke deres utvikling av egen fortelling. I denne sammenhengen er det viktig å bli bevisst både sin egen og andres posisjonering. Ettersom ens egen posisjonering er i utvikling, vil en og samme hendelse forstås svært forskjellig, alt etter hvilken posisjon man befinner seg i.

Analyse av trosfortellingene

Menneskene er selv med på å skape sin historie. Det er derfor viktig at de blir sin historie bevisst og får trening i å videreformidle den, slik at de selv får fortelle sin egen versjon (Frank, 1995, s. xii). På den måten kan man formidle sin personlige fortelling fra sitt eget perspektiv, men likevel gjøre den av allmenn interesse (Dahlsveen, 2014, s. 51).

Deltagerne i religionsdialoggruppen har skapt sine egne trosfortellinger. På den ene siden har hver enkelt forholdt seg individuelt til rammene barndom, ungdom, eventuelle kriser og trossituasjonen slik den er i dag. På den andre siden er fortellingene utviklet i samspill med de andre deltagerne og regissøren. Har rammene de har måttet forholde seg til, styrt dem så mye at fortellingene ikke er representative? Vil fortellingene likevel kunne fremstå i samspill med hverandre, som en miks av det de selv har opplevd, og det andre har fortalt fra sin barndom? Horsdal fremhever at «fortællerne skaber en konfiguration af mening og en narrativ identitet igennem plottet ved at kæde fortællinger om deltagelse i forskellige fællesskaber sammen til en livshistorisk fortælling» (Horsdal, 2017, s. 120).

Tid

Fortellingene er hentet i samtiden, og det betyr at deres barndomsfortellinger er fortalt ut fra deres nåtidige perspektiv. Alle de tre deltagerne

har endret sin tro gjennom disse årene. Når de i dag ser tilbake på barn-domstiden, er dagens briller med på å tolke minnene. «Men vi betrakter og erindrer fortiden fra nutidens ståsted» (Horsdal, 2017, s. 104).

De historiene som er tette på nåtiden, har kortest avstand mellom tidspunktet da de fant sted, og tidspunktet da de ble fortalt. De ulike fortellerne som prøver å finne meninger og sammenhenger ut fra der de står i dag, kan likevel ha ulik distanse til sine fortellinger:

Vi fortæller ud fra her og nu, og både konteksten, de aktuelle hendelsesforløb og den aktuelle selvopfattelse vil ofte få det billede, der bliver skabt af fortiden, f.eks af barnet i fortællingen, til at fremstå med visse fællestræk i forhold til nutiden. (Horsdal, 2017, s. 104)

Alle fortellerne fremhevet barndommen sin som avgjørende for sin tro, og at de allerede den gangen hadde tydelige trosopplevelser som de tok med seg inn i ungdomstiden og videre inn i voksen alder. Det var likevel flere som i ungdommen tok avstand fra oppfatninger de hadde skapt seg i barndommen.

Deltagerne har vært i samme tid og rom når de forteller trosfortellingene for første gang i religionsdialoggruppen, men de kan i forkant av dette gjerne ha fortalt episoder fra fortellingen til sine nærmeste. Horsdal fremhever de imaginære lytterne. Det er derfor interessant i siste del av analysen å finne ut hvordan møtene med de andre opplevdes, og på hvilken måte de hadde innvirkning på deltagerens livstolkninger.

Til tross for at disse fortellingene er hentet fra aller første forestilling, var fortellerne på mange måter svært trygge i måten de fortalte om seg selv på. I denne artikkelen møter vi tre pseudonymer: Marius, Hassan og Aahanya.

Et par uker før jeg ble fjorten, fikk jeg menses. Og som alle andre jenter tenkte jeg: «Hva skal jeg gjøre nå?» Jeg var på skolen og hadde engelskeksamen. Og når jeg kom hjem, fortalte jeg det her til mamma [ser trygt ut over rommet]. De fleste jenter hadde gjerne fått et klapp på skulderen av sin mamma. Men min mor, moren min ringte til alle slektningene vi hadde, alle venner, alle, alle som mamma og pappa kjente, for å si at «datteren min, hun har fått menses» ... i stedet for å komme hjem og fortelle hva som hadde skjedd, så får jeg en fest samme dagen. JA, i vår kultur feirer man når man får menses. Denne mensesfesten,

som jeg kaller det, er en seremoni hvor man blir rensset. Det er litt urent, og man går ikke i templet når man har mensen. Renseprosessen her er at jeg sitter i badekaret, og så skal onkelen min vaske meg. (Aahanya sin fortelling, transkribert av Lyngstad)

Fortellerne fremhever også den kroppslige dimensjonen i fortellingene, noe som kommer tydelig frem av videoen. Vi har valgt ikke å gå dypere inn i det i denne artikkelen, men vi vil likevel komme med enda et eksempel fra hvordan Aahanya fortsetter sin fortelling. Hun smiler lurt til publikum og retter pekefingeren mot dem mens hun sier lattermildt:

Jeg ser på ansiktet til noen av dere her: «Hva er det som skjer her?» Men nei, jeg badet ikke naken. Jeg hadde klær på. (Aahanya sin fortelling, transkribert av Lyngstad)

Det er interessant for oss å se dette opp mot den fenomenologiske dimensjonen i arbeidet, den kroppslige tilnærmingen i fortellerverkstedene, nettopp fordi vår kropp kan gjenkalle følelser og sanser.

Fortellingenes protagonister og antagonister

I alle de tre fortellingene er det fortelleren selv som er protagonisten, hovedfiguren. Antagonistene i fortellingene deres er viktige personer *som har hatt innvirkning på dem* og på deres tro. Fortellerne fremhevet de som inviterte dem med til gudshuset, og de som gikk sammen med dem til templet, moskeen eller kirken.

«Hassan, Hassan!» Mora mi ropte på meg. Jeg gikk til henne. Hun sa at jeg skulle gå til fredagsbønn. Fredagsbønn! Det var fredag, og jeg var seks år gammel. Plutselig hentet hun fine klær. Min mor hjalp meg til å kle på meg. Jeg tok bestefar sin hånd, og vi dro sammen til moskeen. Da vi kom, slapp bestefar min hånd og tok av seg sine sko. Lille [Hassan] måtte gjøre akkurat det samme. (Hassan, personlig kommunikasjon, 18. april 2017)

Det er tydelig at alle har hatt troende forbilder som var svært aktive i troende fellesskap. Hassan trakk frem både moren og bestefaren, som hadde ulike funksjoner i hans liv. Aahanya trakk frem moren og onkelen i sin fortelling, mens Marius trakk frem foreldrene, som begge var prester:

Med to prester til foreldre har folk ofte spurt meg om det ikke er mulig at jeg bare ble kristen rent automatisk – at jeg er kristen i dag fordi jeg vokste opp i et kristent miljø. Jeg skal ikke late som det ikke er noe sannhet i det, men det er ikke hele sannheten. For på den andre siden har jeg også vokst opp i et veldig sekulært miljø. De fleste jeg vokste opp med, var enten ikke-troende eller hadde ikke et spesielt forhold til sin tro. (Marius sin fortelling)

Å være sønn av to prester har tydelig hatt innvirkning på hvordan andre oppfattet Marius. Det er interessant å se hvordan trosfortellernes fortellinger på mange måter involverer andre, og at de i sine trosfortellinger gjerne også kan ha tatt utgangspunkt i andres fortellinger om dem. Andres fortellinger kan på mange måter være vevet inn i trosfortellernes egne fortellinger og møtene med de andre har vært med og påvirket deres fortellinger.

Konflikter knyttet til individuell religiøsitet

Fortellingene viser også hvordan individuell religiøsitet endres fra barndommens opplæring til møtet med storsamfunnet og egen selvstendighet. For eksempel da Marius flyttet til byen for å studere, ville han prøve å endre sin personlighet, frigjøre seg fra «prestesønn»-stemplet og få en kulere fremtoning.

Aahanya gjorde motstand overfor troen sin i ungdomsårene:

Så jeg ble sur på Gud og ville straffe han eller henne for at Gud ikke fikk slutt på krigen. Og min måte å straffe Gud på, det var å slutte å gå i templet. Jeg sluttet å be. Skulle familien i templet, så sa jeg at jeg hadde en viktig prøve, eller at jeg var syk, sånn at jeg kunne slutte å dra i templet. Og skulle vi be hjemme sammen, så latet jeg som jeg ba, men innerst inne satt jeg gjerne og tenkte på hva jeg skulle ha på skolen den dagen. Eller nynnet på en sang i hodet, eller tenkte på hva jeg skulle spise senere, eller ... Jeg begynte å hate Gud. (Aahanya sin fortelling, transkribert av Lyngstad)

Hassan viser ikke direkte til at han fjernet seg fra troen, men han fremhever likevel at han i en periode i Norge kom nærmere den. Når religionsdialogen bruker personlige fortellinger om tro og livssyn som utgangspunkt for dialogen, får vi et møte med individuell religiøsitet.

Innenfor religionssosiologien skjer utviklingen av religiøsitet gjennom primærsosialiseringen og videre innenfor sekundærsosialiseringen, før den blir integrert og forhandlet om slik at de unge danner sine egne meninger (McGuire, 2008, s. 51–64).

Fortellingene handler om deres individuelle tolkning av hva religiøs oppvekst betyr for dem i dag. Dette samsvarer med det Ammerman i denne sammenhengen kaller «levd religion – der det ikke er doktriner og dogmer som er i søkelyset, men den enkeltes erfaringer og tro (Ammerman, 2013, s. 214). Vi ser også hvordan fortellerne selv definerer sin egen individuelle tro. Dette samsvarer med undersøkelsen til Høeg (2017, s. 15).

Sted av betydning

De tre fortellerne fremhever hvert sitt spesielle sted som er av stor betydning for dem og deres tro, nemlig *gudshuset de tilhørte* i barndommen – moskeen, kirken og templet. Hassan forteller noe mer detaljert om møtet med gudshuset:

Inne i moskeen ble jeg overrasket over hvor mange det var. Jeg satt ved siden av min bestefar og så nysgjerrig på alle som stirret i bøkene de holdt i hendene. I det øyeblikket imamen reiste seg opp og sa «Eslam Aleikum rahmat Allah wa braktow». Alle de samtlige som befant seg i moskeen, svarte: «Welkom Eslam» ...

Som barn, jeg skjønnte ingenting, men jeg likte moskeen. Jeg likte folk da de resiterte koranen. Jeg likte imamen – måten han talte. På denne dagen startet mitt forhold til moskeen. Jeg kommer aldri til å glemme denne dagen. (Hassan sin fortelling)

Hassan knyttet sine minner til de religiøse opplevelsene, bønnene og ritualene. Han presiserte hvem som sa noe, og hva de sa. Han knyttet det til en fremtidsdrøm om at en dag skulle han kunne lede bønnen i moskeen.

Aahanya fremhevet sine opplevelser knyttet til luktene, røkelsen og kjolene: «Som familie pleide vi å dra i templet når jeg var liten. Og jeg elsket alt med templet. Musikken som ble spilt av, lukten av røkelse. Kvinnene som kom i de fargerike kjolene. Jeg elsket det».

Prestesønnen Marius sa ikke så mye om selve bygget, men fremhevet kirken som et av hans vante hjem, der både familien og menigheten møttes.

Temaer tilknyttet trosfortellingene

Hva angår temaer i fortellingene, varierer de mellom fortellerne. Fortellerne trekker frem hendelser i livet som har hatt innvirkning på deres tro, og i noen tilfeller satte disse hendelsene troen deres på prøve. Aahanya ba Gud om at krigen måtte ta slutt, men hun mener at hun ikke ble bønnhørt. Sinnet mot Gud vokste derfor, og det resulterte i at hun ville straffe Gud. Det er tydelig at det oppsto en indre konflikt som hun prøvde å løse selv, uten å involvere de andre i familien. Unnskyldningene for ikke å bli med i templet ble flere, og hun begynte å late som om hun ba under familiens bønn hjemme. Følelsen av ikke å bli bønnhørt utfordret hennes tro. Det ble derfor viktig for henne å løfte dette frem i sin trosfortelling. Samfunnsmessige vilkår avspeilet seg derfor i hennes fortelling. Ifølge Horsdal (2017, s. 108) fortelles enhver livsfortelling ut fra et bestemt perspektiv. Gjennom trosfortellingen til Aahanya ser vi at hun har foretatt flere perspektivskifter.

Marius opplevde sin identitetskrise i ungdomsskolen da han var lei av å bli kalt prestesønn og ville gå sine egne veier.

Da jeg begynte på ungdomsskolen, måtte jeg lære å stoppe å gråte. Nå mer enn noen gang var det viktig å bli tøff og kul, og det betydde for meg blant annet å gi slipp på mye av det som hadde vært en del av identiteten min på barneskolen. Jeg begynte å banne, stjal godteri fra butikken i friminuttene og sluttet med kor og piano. Jeg ønsket å framstille meg selv på nytt i lys av de nye forventningene vi elevene nå stilte til hverandre som ungdommer. Men det gikk dessverre ikke så bra; uansett hvor mye jeg prøvde, så folk fortsatt på meg som «prestesønnen». Det var frustrerende for en usikker ungdom. (Marius sin fortelling)²

Marius understreker at på tross av sin utagering og opposisjon overfor andres forventninger til ham, forkastet han likevel ikke sin tro.

---

² Jf. note 1.

Samtidig hadde jeg forresten ikke forkastet kristendommen helt. Jeg forsvarte fortsatt kristendommen, men nå på en ny måte. Jeg kranglet og argumenterte med de som mente at religion var irrasjonelt, og at vi ikke lenger trengte å tro på Gud nå som vi hadde naturvitenskapen til å forklare hvordan verden fungerte. Jeg kunne krangle ganske godt fra meg i slike diskusjoner. Samtidig lurte jeg noen ganger på, nå som jeg uansett stjal og bannet like mye som alle andre, hvorfor jeg var kristen. Jeg hadde mange gode argumenter mot de som angrep kristendommen. Men hvilke argumenter hadde jeg for? (Marius sin fortelling)

I studietiden tok han mer avstand fra troen sin og løftet frem andre sider ved seg selv i det sosiale miljøet.

Hassan opplevde også at andres forventninger til han var med på å styre ham, for eksempel da han kom som flyktning til Norge og erfarte at lokalbefolkningen ikke ville kommunisere med han.

15 år senere kom jeg til Norge. Langt fra mitt land, familien og folk som jeg elsker. Fra Oslo til Hønefoss ble jeg bosatt i Kinsarvik mottak. Jeg var alene, og alt var annerledes. Jeg måtte finne på noe som gjør meg opptatt. Jeg bestemte meg for å lære språket. Dette motiverte meg for å gå ut for å snakke med folk, men det virket ikke som det var vanlig for folk på bygda å snakke med fremmede. Jeg begynte å spørre meg selv: «Tror de at jeg skulle bli en byrde? Hvem er jeg egentlig?» Jeg trakk meg tilbake til meg selv og gikk til rommet mitt. (Hassan sin fortelling)

Vendepunkt

Hassan forteller at han følte seg alene, ensom og at mørket ble mer fremtredende:

Ensomhet, stillhet og mørke. I dette mørket og i denne ensomheten ble lengselen etter Allah større. Jeg gikk til rommet mitt og begynte å be. Jeg husker en gang da mora mi sa: «Hvis folk går vekk fra deg, hvis du er alene. Du har Gud». Derfor begynte jeg å be. (Hassan sin fortelling).

De tre fortellerne opplevde alle i ungdomsårene en forløsning som knyttet dem nærmere troen sin. Man kan derfor si at dette er en form for vendepunkt i fortellingene som viser til opplevelser som er med på å føre livet deres i en ny retning.

Aahanya opplevde at da krigen tok slutt, og hatet mot Gud avtok, økte interessen for å gå tilbake til gudshuset. Hassan opplevde at hans vei ut av ensomheten og mørket var å henvende seg til Allah i bønn, slik som moren hans hadde oppfordret til. Dette førte igjen til at han inviterte andre flyktninger til bøttesamlinger, og til at han fant et fellesskap. Marius opplevde en forløsning knyttet til sin identitetskrise da han som student falt utmattet hen i gråt for første gang siden barneskolen, og at dette førte ham tilbake til Gud.

Det er tydelig at både familiære og mellommenneskelige opplevelser har hatt innvirkning på deres trostolkning, og at de har vært med på å gjøre dem til den de er i dag. I tråd med Horsdals tenkning viser de tre informantenes fortellinger fra både barndommen og ungdommen tydelig hvordan fellesskapet de har eller fremdeles er en del av, har hatt innvirkning på dem og deres forståelse av egen identitet (Horsdal, 2017, s. 106), og utviklingen av den. «Identitet er en narrativ konstruksjon, en fortelling som blir til i møte med andre» (Dahlsveen, 2014, s. 51).

Samtidig ser vi hvordan egne erfaringer og valg er mer i søkelyset enn refleksjoner over dogmer og doktriner. Selv om våre informanter utvikler sine trosfortellinger i dialog, ser vi at levd religiøsitet er like sentralt hos dem som hos de kristne informantene som Ammerman undersøkte (Ammerman, 2013, s. 214). Høegs forskning blant unge kristne viste hvordan de ga selvstendig tolkning av egen tro (Høeg, 2017), men i vårt materiale ser vi en tendens til at de også vektlegger sin egen religiøse bakgrunn.

Hendelser

Alle tre trosfortellerne viser til trosritualer som viktige hendelser som fikk stor betydning for dem i deres videre søken til Gud. Aahanya understreket at hun ikke leste religiøse skrifter eller bøker, men hun fremhevet andre rituelle hendelser, for eksempel menstruasjonsfest, som viktig i hennes liv. I forestillingen fremhevet hun dette med stor humor foran et sjokkert publikum. For Hassan var det selve bønnene og bønnefellesskapet som endret tilværelsen. Hos Marius var det mer kjærligheten og åpenheten fra studentmiljøet som ga ham en ro og en tro på at han kunne hente frem igjen noe av sin tidligere sårbarhet og identitet. Vi ser her at

flere av dem ser ut til å ha funnet en ny posisjon. Dette kan blant annet være resultat av at deres identitetsfølelse har vokst frem i samspill med andre, noe som også fremheves hos Horsdal (2017, s. 75). Mye tyder også på at flere av deltagerne tok del i et felleskap som var med på å anerkjenne dem som individuelle mennesker.

Tro i endring

Samlet sett viser alle tre til en tro som har vært i stor endring i perioden fra barn til voksen. Det i seg selv er ikke overraskende, men det er interessant hvem som har påvirket endringene, og i hvor stor grad gudshuset har hatt en sentral betydning i deres trostolkning. Det ser ut til at de i løpet av ungdomsårene fikk en distanse til sin tro. Noen knyttet distansen til at de ble eldre, fikk mer kjennskap til trosproblematikk og ble mer kritiske til egen tro. De tillot seg å være sint på Gud. Likevel vender alle i løpet av tiden som ung voksen tilbake til sin tro.

Det interessante i sammenligningen av de tre sine fortellinger er at det er flere likheter enn ulikheter, til tross for at de praktiserte troen forskjellig. Det kan se ut til at noen av dem har hatt en tettere kontakt med sin familie underveis, og familien har for noen hatt en større innvirkning på deres religiøse utvikling.

I trosfortellingene forholder de seg både til fortiden, nåtiden og fremtiden, noe som er med på å fremheve deres narrative kompetanse (Clandinin, 2013, s. 39). Flere av fortellerne viser til at de gjennom refleksjonen i ettertid har forstått mer av sin sammensatte trosfortelling.

Analyse av intervjuene

I denne delen vil vi se på vårt andre forskningsspørsmål – hvordan ungdommene opplevde at religionsdialogen hadde betydning for deres livstolkning. I intervjuene med fortellerne kom det først og fremst frem at de hadde vært usikre på om de ville fremføre sine fortellinger for et større publikum. Hassan hadde ikke norsk som morsmål, og han var redd han ikke ville bli forstått. Marius reflekterte mye over hvordan hans fortelling kunne være helt sann når det var episoder i livet han ikke ville fortelle om.

Alle uttrykte at de hadde utviklet et godt vennskap med de andre i den interreligiøse gruppen. Hassan sier: «Det er som vi er blitt en familie. Så jeg har lyst å bli med i denne gruppen fremover.» Utviklingen av vennskap gjennom å dele sine fortellinger om livet med hverandre ga dem opplevelsen av å utvikle en dialogisk relasjon (Buber, 1947, s. 97). Følelsen av at dialoggruppen er en familie, som Hassan sier, kan også handle om å bli sett som et *du*, og om å se den andre som et *du* (Buber, 1947, s. vii). Gadamer er også opptatt av hvordan møtet mellom mennesker fører til en forståelse i retning av det som er felles (Gadamer, 2010, s. 240). Derimot ser vi få antydninger til utforskning av uenighet og utviklingen av et tydelig uenighetsfelleskap (Iversen, 2014, s. 12). Er det grunn til å tro at en for tidlig oppmerksomhet på et uenighetsfelleskap skaper så familiære bånd at man unngår å ta opp konfliktfylte temaer for å bevare gruppedynamikken? Dette er et viktig spørsmål, men vårt materiale gir oss ikke mulighet til å utforske dette nærmere. Dette kunne det ha vært fruktbart å forske videre på i en annen sammenheng.

Under intervjuene fortalte også informantene hvordan de hadde opplevd det å utvikle sin troshistorie. Alle svarte at de hadde opplevd dette som en tankevekkende og reflektert prosess, og som noe de erfarte som meningsfylt og positivt. Marius forklarte:

Det å utvikle min egen fortelling, det var en slags refleksjon på fortiden min, som på grunn av den strukturen vi skal lage fortellingen etter, gjorde at jeg greide å sette fortiden min inn i et perspektiv som gjorde den både mer forståelig for meg selv og lettere å dele med andre. Jeg har lært at barndommen min har aldri forlatt meg, den er der alltid. At når man vokser opp i det samfunnet som vi vokser opp i, så er det lett for å ende opp med å ønske å trykke ned barndommen. Det kan skape en konflikt, man er et barn fortsatt. (Marius)

På denne måten trekker Marius frem betydningen av sin egen fortid når det gjelder hvordan han forstår den i dag, noe som ligger nær opptil det vi så at Gadamer (2010, s. 344–345) kalte forståelseshorisonter.

Aahanya forteller hvordan dialogen og utviklingen av fortellingen sammen med andre hjalp henne til å forstå sin egen tro, og at hun bedre forsto sine egne veivalg i livet: «Før visste jeg ikke hva min troshistorie

var. Egentlig bare sette ord på det da, har hjulpet mye.» Dette kan ses opp mot hvordan Buber mener at det å være et menneske knyttes til forståelsen av seg selv (og andre) og utvikles gjennom en dialogisk relasjon (Buber, 1947, s. 97).

For Hassan var det spesielt viktig å vite at han kun skulle representere seg selv og ikke hele sitt trossamfunn: «I hver religion finnes det forskjellige tolkninger.» Her kommer den individuelle religionsforståelsen tydelig frem (Høeg, 2017, s. 15), og forståelsen av at det foreligger en uenighet innenfor et fellesskap, er også synlig her (jf. Iversen 2014, s. 12).

Å utvikle seg som forteller

Gjennom fortellerverkstedene opplevde flere av dem at de ble flinkere til å formidle, og at fortellingene deres ble mer strukturert. At fortellingene deres ble klippet opp og i forestillingen flettet sammen med andres, fikk også udelt positive respons i intervjuene:

Jeg syntes det var veldig behagelig for min egen del. Spesielt på to måter. Det ene at min fortelling ble fordypet av de andres fortelling, og omvendt. Sterkere funksjon fordi den sto sammen med andre fortellinger. Når jeg har sett likheter og ulikheter, ser jeg klarere hva som er spesielt med min fortelling, og hva som er universelt. Det er sårbart. Det er mange som ikke kjenner min fortelling som jeg kjenner. Det å stå sammen med noen. Det var godt. (Marius)

Folk kan ikke kjede seg når vi setter en forestilling sammen på den måten. Hvis vi skulle stått en og en og snakke og fortelle ti minutter, og så skulle nestemann fortalt, så hadde man ikke ... så kunne vi lett sovnet, da. For å si det slik. Når vi er på skolebesøk, er det alltid noen som sitter med mobilen. (Aahanya)

Når det gjelder den narrative tilnærmingen, er det tydelig at flere av informantene viser en bevissthet om at deres egen trosfortelling hjalp dem til å få en helhetsforståelse av ulike hendelser i livet. De viser også en opplevelse av at religionsdialogen gir dem et møte med andre sine trosfortellinger og sin egne, og dette kan ses i forbindelse med det Gadamer (2010, s. 344–345) kaller et møte mellom ulike forståelseshorisonter.

Når andres trosfortellinger skaper refleksjon

Under intervjuene ga informantene uttrykk for mange refleksjoner omkring det å velge ut hva de opplevde som for privat eller personlig. De ga også uttrykk for at de opplevde utvelgelsen av hendelser og tolkningen av dem som en god og refleksiv prosess. Spesielt sa Marius dette tydelig: «Det å utvikle min egen fortelling, det var en slags refleksjon på fortiden min.»

Dette samsvarer også med flere av informantene, som gir uttrykk for refleksjoner i møte med andres trosfortellinger i gruppen og i responsen fra elever i skolen. «Men det er jo annerledes da hvordan vi jobber veldig tett på denne gruppen, da. Så visst det har gjort noe da, er det å åpne synet mitt enda mere» (Aahanya). Dette fremheves også i tidligere forskning (Horsdal, 2017; Lyngstad, 2017; Wang, 2019).

Tilsvarende fortalte alle fortellerne under intervjuene hvordan møtet med andres trosfortellinger fikk dem til å reflektere over sin egen fortelling. De andres fortellinger ble som «speilnevroner» (Horsdal, 2017, s. 37) som deltagerne speilet sine egne fortellinger i. Å møte troende fra andre trossamfunn påvirket deltagerens oppfatning av både seg selv og andre. «Før jeg kom til Norge, jeg har ulike synspunkt. Ser verden fra en vinkel, men med denne gruppen; først om meg selv, så om andre. Disse tingene gir meg mulighet til å akseptere andre mennesker uansett tro eller folkeslag» (Hassan). Ifølge Buber er en slik relasjon mellom mennesker «characterized in more or less degree by the element of inclusion» (Buber, 1947, s. 97). Deltagerne har trent seg i å leve i et uenighetsfellesskap og har lært å respektere hverandres ulikheter. Arbeidet i dialoggruppen har videre fått deltagerne til å se mer på likheter enn på forskjeller i deres tro. «Det har fått meg til å se hvor like vi egentlig er ... Alle troende vil jo det beste. Spre kjærlighet, ikke drepe ... Tro er det samme for meg, det har bare litt forskjellige former hos mennesker» (Aahanya).

Det Aahnaya sier, er hvordan dialogen med de andre ungdommene har gitt henne en ny forståelse av de andre – noe som ikke var der fra før (Gadamer, 2010, s. 345). Samtidig er det tydelig mindre oppmerksomhet på uenighet og ulikheter (jf. Iversen, 2014, s. 12).

Drøfting og avsluttende refleksjon

I denne forskningen har vi vært interessert i å gå i dybden på tre trosfortellinger for å forstå mer av hvilken betydning oppveksten har for de troende. I tillegg har vi intervjuet fortellerne og analysert intervjumaterialet for å få bedre innsikt i deres opplevelse av religionsdialogen, og av hvordan det var å utvikle egen trosfortelling i dialog med andre fortellere. Våre forskningsspørsmål var: *På hvilken måte vektlegger de troende tid, sted, figur og tema i oppveksten i sine trosfortellinger? Hvordan opplever de at religionsdialogene har påvirket deres livstolkning?* I analysen av de tre trosfortellingene ser vi at alle de tre fortellerne hadde religiøse forbilder i oppveksten, i form av foreldre eller besteforeldre som hadde innvirkning på deres trosliv i barndommen. Videre ser det også ut til at disse personene har hatt innvirkning på både deres narrative identitet og deres livstolkning i dag.

Alle var i sin barndom del av et religiøst fellesskap, og de besøkte jevnlig gudshuset til sitt trossamfunn – og på denne måten var religiøsitet også en del av deres primære sosialisering (McGuire, 2008, s. 51–64). Det er flere minner om sanser som ble vekket i møtet med gudshuset, som når hinduen fremhever luktene, møtet med det utsmykkede templet og de fine draktene kvinnene bar.

I ungdomsårene fikk hendelser i samfunnet rundt dem innvirkning på deres tro, og to av dem opplevde en troskrise. Når de likevel vender sin interesse tilbake til troen, velger de alle å gå tilbake til sine tidligere trossamfunn.

Det nye i vår studie er betydningen den interreligiøse dialogen har hatt for de unge. I analysen av intervjumaterialet kommer det frem hvordan de i møte med hverandre både har blitt utfordret og fått utvidet sin forståelseshorisont (Gadamer, 2010, s. 345). Det er derfor tydelig at fellesskapet de har tatt del i og vært med i, har hatt innvirkning på utviklingen av deres fortelling, og at de har utviklet det Buber kaller en «dialogisk relasjon» (Buber, 1947, s. vii). Gjennom fortellerverkstedene har de lyttet til og speilet seg i hverandres fortellinger (Horsdal, 2017; Lyngstad, 2017). Det kan se ut som om det er flere elementer som hjelper deltagerne til å løfte frem minnene og implementere dem i sine trosfortellinger. På den

ene siden er det fortellingens form og oppbygging (barndom, ungdom, voksen), og på den andre siden er det de andres fortellinger. I tråd med Dahlsveens forskning kan det se ut som at fellesskapet har vært med på å løfte frem minnet (Dahlsveen, 2014). Det er derimot liten grad av fokus på uenighetene, foruten det ene utsagnet til Hassan om at det finnes ulike tolkninger innenfor hver religion. Dette kan tyde på at religionsdialogen i tydeligere grad gir en ny forståelse i retning av det som er felles.

På tvers av religionene har vi funnet både fellestrekk og ulikheter. Gjennom analysen av trosfortellingene forstår vi deler av det unike og enestående ved individets religiøse livstolkning. Våre tre fortellere viser alle til at de har funnet sin selvstendige posisjon, inspirert av de andre. Her ser vi hvordan religionsdialogen på den ene siden gir rom for et møte mellom ulike forståelseshorisonter, men også hvordan dette møtet på den andre siden skaper endring og dynamikk (Gadamer, 2010, s. 344–345). Forutsetningen for å kunne skape et uenighetsfellesskap (Iversen, 2017) er at deltagerne må kunne respektere andres tro og godta uenighetene i fellesskapet.

På den ene siden ser vi i vår forskning et samsvar med Høeg (2017) sin undersøkelse av hvordan unge voksne selv tar det for gitt at de kan vurdere og tolke sin individuelle tro. På den andre siden ser vi likevel gjennom analysen av intervjuene noe nytt tilknyttet den betydningen religionsdialog og de relasjonene som utviklet seg mellom deltagerne, får for individenes egen trosfortelling og identitet. Både materialet og analysen viser en ny og mer nyansert side av individuell religiøsitet og de dialogiske relasjonene som utvikler seg gjennom dialogen og forståelsen av den andre (Buber, 1947, s. 97).

Alle fortellingene bærer preg av at tenåringsfasen hadde en eller annen form for utfordring. Fortellerne opplevde at de i en periode distanserte seg fra sitt vante trosmonster. Når fortellerne opplevde utfordringer og distanse når det gjaldt egen tro, var overgangsritualene med på å skape forløsning.

Fortellernes viser i dag til en mer voksen og gjennomarbeidet tro og livstolkning, som står på egne ben, men som like fullt er inspirert av andre. Nåtiden ser ut til å ha hjulpet dem å forstå fortiden og å ta den med videre inn i fremtiden. Så om barndommen aldri har forlatt dem,

har likevel deres forståelse av barndommens tro endret seg. De viser alle til en tro som har utviklet seg, blitt tydeligere og mer moden – både gjennom deres egen individuelle utvikling og i møte med andre. Gjennom intervjuene kommer det tydelig frem hvordan de har knyttet nære bånd til hverandre som del av den interreligiøse dialogen, og at de opplever en ny forståelse av seg selv og andre.

Referanser

- Ammerman, N. T. (2013). *Sacred stories. Spiritual tribes. Finding religion in everyday life*. New York: Oxford University Press.
- Blix, B. H. (2017a). Analyser av narrativ samhandling. I R. Sørly & B. H. Blix (Red.), *Fortelling og forskning. Narrativ teori og metode i tverrfaglig perspektiv* (s. 111–122). Stamsund: Orkana Akademisk.
- Blix, B. H. (2017b). Narrativ identitet. I R. Sørly & B. H. Blix (Red.), *Fortelling og forskning. Narrativ teori og metode i tverrfaglig perspektiv* (s. 63–80). Stamsund: Orkana Akademisk.
- Botvar, P. K. & Gresaker, A. K. (2015). *Vi hjelper dem å ta egne, gode valg. Kristent ungdomsarbeid på rus- og seksualitetsfeltet* (KIFO rapport 2015:4). Oslo: Institutt for kirke, religions- og livssynsforskning.
- Botvar, P. K. (2017). *Tro, tillit og toleranse. Unges holdninger til menneskerettigheter i en flerkulturell kontekst* (KIFO rapport 2017:2). Oslo: Institutt for kirke, religions- og livssynsforskning.
- Buber, M. (1947). *Between man and man*. (R. G. Smith, Overs.). New York: Macmillan.
- Clandinin D. J. (2013). *Engaging in narrative inquiry*. New York: Routledge.
- Dahlsveen, H. (2014). Fellesskapet og estetikken løfter minnet. Den personlige fortellingen i voksenopplæring. *Drama*, 51(1), 50–54.
- Fletcher, J. H. (2013). Women in inter-religious dialogue. I C. Cornille (Red.), *The Wiley-Blackwell companion to inter-religious dialogue* (s. 168–183). Chichester, England: Wiley-Blackwell.
- Frank, A. W. (1995). *The wounded storyteller*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Gilje, N. & Grimen H. (1993). *Samfunnsvitenskapelige forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapens vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gadamer, H.-G. (2010). *Sannhet og metode: grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk*. Oslo: Pax Forlag.
- Hellesnes, J. (1969/1992). Ein utdana mann og eit dana menneske. I E. L. Dale (Red.), *Pedagogisk filosofi* (s. 79–103). Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Horsdal, M. (1999). *Livets fortællinger – en bog om livshistorier og identitet*. København: Borgen forlag.

- Horsdal, M. (2017). *Tilværelsens fortællinger. Tilegnelse og anvendelse*. København: Hans Reitzels forlag.
- Høeg, I. M. (Red.). (2017). *Religion og ungdom*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Iversen, L. L. (2014). *Uenighetsfelleskap. Blikk på demokratisk samhandling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Iversen, L. L. (2017). Uenighetsfelleskap: Kan skolen være et treningsrom for offentlig uenighet? I M. V. D. Lippe & S. Undheim (Red.), *Religion i skolen* (s. 101–116). Oslo: Universitetsforlaget.
- Lyngstad, M. B. (2017). Foreldrene forteller – et fortellerprosjekt med innvandrer mødre. I V. Solbue & Y. Bakken (Red.), *Mangfold i skolen. Fra politisk vilje til flerkulturell virkelighet* (s. 185–205). Bergen: Fagbokforlaget.
- McGuire, M. B. (2008). *Religion. The social context* (5. utg.). Long Grve, IL: Waveland Press.
- Mishler, E. G. (1986). *Research interviewing – context and narrative*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Rafoss, T. W. (2017). *Unge voksne og den norske kirke* (KIFO rapport 2017:3). Oslo: Institutt for kirke, religions- og livssynsforskning.
- Rafoss, T. W. og Bangstad, S. (2018:3). *Å tilbringe tid med Gud. En kvalitativ studie av unges bibelbruk* (KIFO rapport 2018:3). Oslo: Institutt for kirke, religions- og livssynsforskning.
- Sørly, R. (2017). Narrativ analyse og innhold. I R. Sørly & B. H. Blix (Red.), *Fortelling og forskning. Narrativ teori og metode i tverrfaglig perspektiv* (s. 99–110). Stamsund: Orkana Akademisk.
- Wang, Y. M. (2019). Møte mellom elever i videregående skole og en interreligiøs dialoggruppe: Holdningsendringer og dialog i RE. I B. Afset & A. Redse (Red.), *Religion og etikk i skole og barnehage* (s. 177–205). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.82.ch7>